

MAGYAR GAZDA

KIADJA

A' MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLET.

Harmadik év.

Pesten, június 18-án 1843.

49. szám.

TARTALOM: Mellyek Magyarországon főakadályai a' mezei gazdaság felvirágzásának, 's mikép lehetne azokat elhárítani? (*Fényes Elek*). — A' növények betegségeiről. Folyt. — Jutalom-hirdetés az alsó-ausztriai ipar-egyesület részéről a' tükörhéj termesztése tárgyában. — Gazdasági hírek Nógrádból. (*Kapitány Sándor*). — Pesti országos Medárdvásár 1843. (*Török*).

Mellyek Magyarországon főakadályai a' mezei gazdaság felvirágzásának, 's mikép lehetne azokat elhárítani?

Nyolcz éve mult, hogy honunk lelkesebb fiai, megértve a' kor kívánatát, hazánkban, e' földmivelő országban, a' gazdasági egyesületet nemes áldozatokkal megalapíták. Illy rövid idő alatt, 's aránylag illy csekély pénzerő mellett már is mennyi hasznot és mennyi áldást terjeszte szegény hazánkra ez egyesület: azt e' helyen mind felszámolnom szükségtelen, mert ezt minden igaz hazafi hálával ismeri el. De leglelkesebbjeink törekvéseinek, az összpontosult magyar gazdasági intelligentiának sem lehet kívánt sikere addig, míg azon bilincsek, mellyek mezei gazdaságunkat lenyomva tartják, a' magyar törvényhozó test által le nem vétetnek. Úgy van, keserű tapasztalásból mondhatjuk, hogy legértelmesebb gazdáink okszerű javításaikkal nem mindig érhetének célzt, sőt gyakran ezek áldozatjaivá levének, mert akadályokkal kelle küzdeniök, mellyek egyes vállalkozók, valamint egész egyesület erejét is felülmúlák.

Fussuk végig csak röviden gazdaságunk különféle ágait, 's meglátandjuk, hogy azok jelenben nyomva, jövőben veszélyeztetve vannak, ha a'

magyar törvényhozó test gyökeres segítséget nem hozand. Gabonánk ára folyvást csekély, 's még napról napra inkább süllyed. Bortermesztésünk még gyarlóbb lábon áll, 's midőn az ausztriai vámhivataloknál egy akó magyar borért csupán vámot 2 pengő forintot kell fizetni; akkor ben az országban épen a' mult évben 30 p.kr.ért akármennyi bort lehetne összeszedni. Mi a' gyapjút illeti: ez volt még egyedül az, melly az elcsüggedt mezei gazdákat végromlástól, az országot tökéletes elszegényedéstől megmenhethet. Azonban a' gyapjú ára már évről évre lejjebb száll, 's valami jobb jövővel épen nem kecsegtethetjük magunkat, ha meggondoljuk, hogy a' merino-tenyésztés mind az európai országokban, mind az angolgyarmatokban annyira elterjedt, hogy a' termesztés a' fogyasztással már semmikép nem áll arányban. Ideje volna tehát komolyan tanácskozni arról: nem lenne-e czélszerűbb juhtenyésztésünket szűkebb körbe szorítani, 's helyette ismét az elhanyagolt lo-, szarvasmarha-, sertés-tenyésztést venni fel? De itt is reménylhetjük-e, hogy a' magyar szarvasmarha és sertés a' moldva-, oláh-, szerb-, bosnyák-országi ökrökkel és sertésekkel a' versenyt diadalmasan kiállhatja, midőn azon országokban az olcsó föld miatt a' productió is tetemesen olcsóbb, és illy olcsóság ellen a' magyar állattenyésztést semmi magasb vám nem védelmezi, mint védi az ausz-

triai vámrendszer magas vámokkal, sőt kirekeszté tilalmakkal az ausztriai műipart a' tökéletesb gyárokkal bíró külföld ellenében. Mit mondjak a' honi lentermesztésről 's győlcskereskedésről, mely ezelőtt Magyarország északi részének főéléme 's iparága volt? Mintegy 20 év óta a' gyapot (pamut) — kelmék viselete nagy divatba jövé, 's illynemű szövetek nagy tökélyre vitt fonógépek segédelmével szerfelett olcsón állíttathatván ki, velük a' győlc-szövetek többé nem versenyezhetnek, 's e' miatt valamint Csehországban 24 év alatta 80643-ra menő takácsok száma 30,130-ra olvadt le, úgy honunkban is a' Szepességen, 's többi északi megyéinkben a' győlcskereskedés és lentermesztés minden igyekezet daczára is aggasztólag hanyatlik. A' bácsi kender, mely fiumei próbák szerint jósággra nézve a' muszka és legjobb olaszországi cesenaticai és ferrárai kenderrel vetekedik, hasonló süllyedő állapotban van, mert az angolok, kik hajdan Apatinban, Hodsákon, Filippován, 's más szomszéd helységekben megbizottakat tartottak, kik a' kender helyes elkészítését e' végett betanított embereik által eszközölték, 's évenként rendszeren 50,000 mázsát is elhordtak, részint a' termesztők és kereskedők csalárdságai, részint a' rövid időre felszöktett magas ár miatt 1827ik év után kivinni megszűntek. Dohánykereskedésünket ismét az elhatalmazott szipázási divat fenyegeti; mert a' szipák készítésére a' külföldi, névszerint az amerikai dohányok alkalmasabbnak ítéltetvén, honi dohánytermesztésünk nagyot csökkent, 's igen természetes, hogy még sok idő kívántatik, míg dohánykertészeink olly dohányfajokat kezdenek termesztetni, melyek szipák készítésére az eddigieknél alkalmasbba lesznek. Egy szóval mezei gazdaságunk csaknem minden ága pangásban van, hazánk szemlátomást szegényedik, 's ha a' mezei gazdaságot bilincsben tartó akadályok el nem hártatnak, féltő, hogy rajtunk sem a' váltójog, sem a' behozatandó hitelbank nem segített; sőt talán még nagyobb adósságokba süllyeszt, 's úgy járunk, mint a' brandenburgi nemes birtokosok, kiknek 27millió tallérre becsült fekvő birtokaikon, 21millió tallér adóssági teher fekszik. És mi oka ez aggasztó állapotunknak? Bizony természetesen nem egyéb, minthogy természetmányaik sem ben az országban, sem külföldön fogyasztókra (consumensekre) nem találunk. Ben az országban nem, mert gyáraink nincsenek, honunk azon vidéke pedig, hol a' kézműi ipar kiterjedtebb, a' természetű vidékektől elszigetelve állanak, mert országútjainkat, általában közlekedési eszközeinket, borzasztólag elhanyagoltuk. De külföldön sem találunk ter-

mesztményeink vevőket részint önhibánk miatt, miszerint tengerpartunkkal czélszerűbb összeköttetésünkért mindedig keveset tettünk, részint az ausztriai kereskedési politika és vámrendszer miatt. Hátmaradásunk okairól meggyőződve, a' teendők soráról többé nem kétségeskedhetünk. Szerezzünk tehát ben az országban több fogyasztókat, 's ezért országosan pártoltassék az iparegyesület, a' gyári és kézműi ipar. Siessünk részt venni azon hazafiúi védegyesületekben, melyek csak honi kelmék viselésére kötelezik magukat. Rendkívüli körülményeink rendkívüli eszközöket ajánlanak. Mindenek előtt pedig és legelőször is ben az országban a' könnyebb közlekedés országos erővel állíttassék helyre. A' nemzeti gazdaságot és jólétet semmi nem mozdítja olly hatalmasan elő, mint az ország különböző vidékeit összefonva tartó jó utak. Bülow-Cummerow, ki a' porosz kormányzatot nem kiméletesen rostálgatja, kénytelen megvallani, hogy a' nem rég még szegény porosz birodalomban szemlátomást növekedő vagyonosságot semmi nem mozdítja annyira elő, mint azon kőutak, melyek 1815 óta a' különböző tartományokban status költségén építtettek. Hála tehát legkegyelmesebb fejedelmünknek, ki a' beállott országgyűlésre a' belső közlekedési eszközök és utak rendszeresítését királyi előterjesztvényeiben tanácskozási tárggyul tűzte ki. Valóban nincs ennél fontosabb teendőnk, 's reményljük, hogy e' szép feladatot az ország rendei épenolly szerencsésen fogják megoldani, mint hiszszük, hogy a' magyar nemesség hazáját most is, mint hajdan rendíthetetlenül szereti, 's ennek fennmaradásáért, sőt virágzásáért áldozni mindig kész. A' kőutak után legnagyobb figyelmet érdemlenek a' csatornák. Olly országban, mint magyar hazánk, mely leginkább nyers termékekkel, 's így nagy tömegű és sulyú, de aránylag olcsó árukkal kereskedik, a' csatornák, mint legolcsóbb közlekedési eszközök megbecsülhetlen kincsek. És pedig Angolországot, Hollandiát, 's talán Lombárdiát kivéve nincs ország Európában, mely már a' természetű olly nagyszerű csatornai közlekedésre volna fölhívatva, mint hazánk. A' fejedelmi Duna országunk közepét derékban folyván át, ebbe balról, jobbról pompás hajózható folyók ömlenek, melyek a' nagyobbára róma vidékeken csatornák által könnyű szerrel volnának összeköthetők. Igyekezzünk tehát a' természetű olly nyújtott ajándékokat minél hamarabb használni, nehogy ezek is ránk nézve későn jöjenek.

Előre látható azonban, hogy nem csak addig, míg ben az országban a' műipar virágzásba jöhet, 's a' belső fogyasztás nevededik, hanem azután is

nyers termékeink feleslege iránt külföldre szorulunk, 's így a külkereskedés emelése szinte fő és sürgető kötelességünk; és mivel termékeink nagy részére nézve Angol-, Francia- 's más európai országok mindig jobb vevőink maradnak, mint az ausztrai német tartományok, tehát kikötőink, és tenperparttali olcsó és czélszerű összeköttetésiünk a külkereskedésben első fontosságúvá válik. Jelenleg tengeri kereskedésünknek, 's tengerrel olcsó összekapcsoltatásának 4 főakadály van. Először kikötőink vagy nincsenek, vagy a' meglevők nem alkalmasak, mert Fiuménak, legnagyobb tengeri városunknak kikötője nincs, csak réve; Buccari és Portoré bátorságos kikötőket birnak ugyan; de ezek nem elég tágasok, a' bemenetel mindenikbe vesződéses, 's ezenfölül a' portoréi, különben pompás kikötő édesvíz hiával van, a' zengi 10—12 nagyobb hajót alig befogadható szűkkikötő egyszersmind, a' Bora ellen nem bátorságos, a' carlopagói pedig annyira kicsiny, hogy 1 nagyobb, 's 10—15 kisebb hajónál többet be nem fogadhat. Második főakadály, hogy a' nyers termékeknek Károlyvárostól Fiuméig a' Louisa útján való szállítása igen költséges, minek oka részint az ez úton fizetendő magas vám, részint azon körülmény, miszerint Fiuméből visszaszállítás kevés levén, mind a' jöveti, mind a' menetí fuvarbér azon termékekre rovatik, mellyek Károlyvárostól Fiume felé vitetnek. Így például az 1842ik évben a' Louisa útján, Károlyvárosból Fiuméba és Buccariba vitetett utas málhástól együtt 1000 mázsa, kincstári termék 27,538 mázsa, búza és kétszeres 19,805 m., tengeri 500 m., árpa 289 m., zab 3290 m., repce 74,000 m., dohány 78,000 m., olaj és zsiradék 2968 m., kender és len 4541 m., rongy 22,609 m., hordódonga 250,600 m., összesen némelly kisebb cikkekkel 492,340 mázsa; ellenben Károlyvárosra ugyanez úton nem több hozatott vissza, mint 700 mázsa útas málhástól, 24,524 mázsa tengeri só, 1806 m. olaj és zsiradék, 1162 m. gyarmati termék, összesen kisebb cikkekkel együtt 36,201 mázsa, melly tizedrészét sem teszi a' Fiuméba és Buccariba kivitt áruknak. Harmadik főakadály a' Kulpa vize, melly Károlyvárost a' Szávával és Sziszekkel kötné egybe. Az ezen járó hajók kicsinyek, gyakran egy törzsből kivésettek, 's 30—60 mázsa terhet birnak el. Száraz időben szonban a' Kulpa hajókázhatlan, 's ezért a' szállítás Sziszekből Károlyvárosba az esztendő minden részeiben nem biztos. Negyedik főakadály a' Száva vize szabálytalansága. Ez akadályokat némellyek úgy kívánják elhárítani, hogy országos költségen Fiumében egy tágas és bátor-

ságos kikötőnek, 's ugyan e' várostól Brodig, vagy Eszékig, vagy épen Pestig egy vaspályának építését tervezik. Az első tervre, t. i. a' fiumei kikötőre én is egyet értek, de a' tervezett nagyszerű vaspályára nézve egy értelemben nem lehetek. Egy vasutat Károlyvárostól Fiumeig technical tekintetben nem tartok ugyan kivihetlennak, de megfontolván azt, hogy ennek 4 nagyobb bérzgerinczet kell átvágnia, olly óriási vállalatnak tartom, hogy bizonyosan az angolok erszényének is becsületes feladat volna, a' szegény magyarok erejét pedig okvetlenül fölülmulná. Magyarország nyers termékekkel, 's így nagy tömegű és súlyú, 's mégis aránylag olcsó árukkal kereskedik, mellynél fogva a' közönséges útrendszeri elv szerint olly közlekedési eszközökre van szüksége, mellyek czélszerűek ugyan; de mégis legolcsóbbak, millyenek a' csatornák, köutak, vasutak nyers termékek szállítására szerfelett drágák, 's a' reájok fordított tőkék kamatját csak akkor adhatják vissza, ha utasok nagy tömegére lehet számítani. Innen van az, hogy még művelt népes országokban is privát társaságok vaspályákat jövedelmesen fentartani nem képesek; ez oka, miért Belgiumban is, hol a' vaspályák a' föld rónasága miatt aránylag olcsóbban építhetők, hol minden lépten-nyomon nagy, népes, ipariúzó városokat találunk, a' status költségén épített vasutak, bár azokon a' mult évben 4millió személy, 's így csak nem az egész ország népessége útazott, négy percentnél többet nem jövedelmeztek. Ez okból, migben az országban jó közlekedési eszközök nem lesznek, 's a' vagyonosság és népesség nem növekedik, a' fiumei vaspályát nem pártolhatom. Elegendőnek tartom ezúttal azt, ha Fiumében kikötő építtetik; nagyobb visszaszállítás végett a' sicilii sónak, mellyre a' horvátoknak nagy szükségük van, behozatala megengedtetik; ha az ország a' Louisa útját megváltja, mellyet a' társaság 1,200,000 p.forintért átengedni kész, 's mellynek jó karban-tartása, ha egészen vámmmentessé jelöltetik is, a' nemzetnek átmérőleg évenként csak 40,500 p.forint áldozatjába kerülne. És ha csakugyan vaspályát akarunk, építsünk illyet Károlyváros és Sziszek közt, hogy e' közben a' szállítás minden esztendő-részben biztos legyen, 's a' Kulpát elkerülhessük. Itt a' föld a' vasutnak kevés akadályt gördít elébe, 's előleges kiszámítás szerint mintegy 11½ mértföldnyi vaspályát 1,200,000 p.frtnyi költséggel létre hozhatni. Végre a' Száva szabályozása is igen sok költségbe nem kerülend. Ha ezeket megteszszük, a' belországi köutak hozzájárultával a' vitelbért olly tetemesen lejjebb szállíthatjuk, hogy gabonánk az odessaival

kétség kívül versenyezhetik, miután az árbeli különbség jetenlegis 1 mérő után 6 — 16 ezüst kr. közt ingadoz.

Második főakadálya külső kereskedésünknek a' mostani ausztriai kereskedési politica és vámrendszer. Nézzük meg csak, minő elvek tüzetek ki először is az összes ausztriai birodalomnak a' külfölddel, másodsor az ausztriai német tartományok és a' magyar birodalom közt folytatott kereskedésben. A' külföld ellenében a' gyári 's kézműi árúk behozatala vagy megtiltva, vagy magas vámokkal van terhelve, ellenben a' nyers termékek igen mérsékelt vám mellett behozathatók. Így például jobb minéműségű gyapjuszöveteket csak engedelem mellett 's csupán privát használatra lehet behozni, 's ekkor is minden font után 1 fnt 50 kr. vám fizetendő; ellenben külországi nagy ökörért darabjától 4, tehénért 2, hizott sertésért csak 1 pengő fizetetik. E' vámrendszer természetesen kedvező az ausztriai német tartományra, hol műipar virágzik; de annál súlyosabb a' földműves magyar birodalomra nézve, mert az angolok, belgák, gyárműveket nem hozhatván hozzánk, ők sem veszik meg termékeinket, állattenyésztésünket ismét az igen olcsón beeresztett moldva-, oláh-, szerb-, bosnyákországi gőbölők és sertések érezhetőleg lenyomják. Mi az ausztriai német tartományok és országunk közt megállapított vámrendszert illeti: e' szerint mind gyári mind nyers természetű árúkat Magyarországból a' német tartományokba, egykét cikket kivéve, mérsékelt vám mellett lehet ugyan bevinni, de a' német tartományokból ugyan ezeket hozzánk még olcsóbban behozhatni. Például a' német posztó rőfjétől, ha az árban 2 p.frtot meghalad, csak $\frac{1}{4}$, a' magyartól pedig 5 p.krajczár vám vétetik; 's midőn az Ausztriába kivitt magyar borért akójától 2 p.frtot kell fizetnünk, akkor az ausztriai bor hazánkba hozatva csak 2 krajczárt fizet. Ezekből láthatjuk, hogy a' mostani ausztriai vámrendszerrel fogva a' magyar birodalom érdeke, a' többi ausztriai örökös tartományok érdekének alárendeltetett. Minthogy pedig fejedelmünk minden birodalombeli népeinek egyenlő kegyes ura, 's mivel világos törvényünk szerint Magyarország minden más országtól teljesen függetlennek nyilvánított: tehát akármelyik ország politikai szerkezete tekintetbe nem jöhetvén, mindenikre nézve teljes reciprocitást méltányosan és joggal kérhetünk. Névszerint igényelhetjük, hogy ha a' vámrendszer védi az ausztriai műipart a' külföld ellenében, védje a' magyar mezőgazdaságot is hasonló tilalmakkal, vagy magas vámokkal. A' testvér ausztriai és magyar birodalombeli országokat

illetőleg pedig, ha a' német tartományok a' sokkal olcsóbb magyar természetű termékektől félnek, 's azért magas vámokkal terhelik, ezek, mint tőlünk függetleneknek teljes joguk van; de akkor engedessék meg nekünk is az ausztriai gyárművekre nagyobb harminczadot vetni, 's inkább az angolokhoz, vagy más külföldiekhez kedvezőbbeknek lenni, kik aztán nyers termékeinket illő áron megfizetendik. Vagy ha igazán testvériesen akarunk egymással bántani, úgy kölcsönös barátságos egyesség útján egyenlítsük ki a' különböző érdekeket, 's oly vámrendszert alkossunk, melly mind az ausztriai német tartományok gyári, mind a' magyar birodalom mezőgazdasági iparát lehetőleg egyformán védelmezze.

Ha mindezt legkegyelmesebb Királyunktól megnyerni szerencsénk leend, 's azokat, mellyek tőlünk függenek, megteendjük: úgy mezei gazdaságunk, legfőbb akadályaitól megszabadulva, biztosan virágzásnak induland, mert hogy az okszerű gazdálkodás a' civilisatióval együtt haladjon, arról a' bár országosan is pártolandó magyar gazdasági egyesület eddigi lelkes alapítói és fentartói gondosni fognak.

Fényes Elek.

A' növények betegségeiről.

(Folytatás.)

A' lopvanószó élődiék, mellyek semmi növényrészről nem kimélnek, sokkal számosak mint a' nyilvannószók, és osztályuk elláthatlan mennyiségre szaporodik, ha — mint rendesen történik — mind azon betegségi terményeket ide számítjuk, mellyek a' növény beljében nemzödvén, végre annak felszínén tűnnek ki, és tökéletes kiképzésükben, önálló növényi valók különös fajainak tekintethetnek. Könnyebb áttekintés végett három osztályba soroztatnak: 1. felüleges élődiék, mellyek valósággal a' növényen kívül keletkeznek, és a' felszínen megerősödnek; — 2. kúteg-élődiék (Ausschlags-Schmarotzer), mellyek a' növény felbőre alatt nemzödnék, de végre a' felszínen tűnnek fel; 3. belső élődiék, mellyek a' növényrészek beljében keletkeznek, és a' felszínre vagy épen nem jutnak, vagy ha az történik, a' megtámadt rész belső állományának felbomlását vonják magok után. Ezen osztályzás szerint fogjuk mi itt a' nevezetesebbeket a' velük összefüggésben levő nyavalyákkal együtt kissé közelebbről ismergetni. *)

*) Az igazi lopvanószó élődiéktől is meg kell a' számos sejt-növényeket különböztetni, mellyek élő növényekre települnek ugyan, de azok nedveiből épen nem táplálkoznak, legyenek bár felülegesek; vagy a' héj